

SZAPOLYAI JÁNOS FAMILIÁRISAINAK EGY LAJSTROMA 1531-BŐL

SIMON ZSOLT

Jelen tanulmányunkkal Szapolyai János uralkodása történetének jobb megismeréséhez szeretnénk hozzájárulni a címben szereplő forrás bemutatásával. Az irat ugyan csupán „A királyi felség familiárisai” címet viseli és fölötte csak az 1531-es évszám szerepel,¹ de mivel 1531-ben a felsorolt személyek közül többen is Szapolyai hívei voltak, biztosan állítható, hogy a lista Szapolyai János familiárisait tartalmazza. Az irat a familiárisok nevei mellett még feltünteti, hogy azok hány lóra kaptak fizetést, ami azt jelentette, hogy az illető személy, magát is beleértve, összesen hány lovaskatonát állított ki.² Ez a Szapolyai-lista egybe van kötve egy hasonló beosztású, datálatlan lajstrommal,³ amely ugyan „A kormányzó úr szervitorai” címet viseli, de véleményünk szerint tulajdonképpen Nádasdy lovasainak a jegyzéke, mivel a benne felsorolt személyek 68%-a Buda 1530. végi ostromakor még Nádasdy familiárisai voltak.⁴ A cím és a tartalom közti ellentmondást talán avval lehetne megmagyarázni, hogy 1531-ben Nádasdy az akkor Magyarországtól távol levő Ludovicus Gritti kormányzónak a helyettese volt⁵ és a lista készítője a kormányzóhelyettes Nádasdyt kormányzónak címezte. Ezt figyelembe véve, valamint annak alapján, hogy a Nádasdy-lista készítője beleírt Szapolyai familiárisaink lajstromába, azt címmel is ellátta és hogy a Nádasdy-listát egybe is fűzték a Szapolyai-listával, úgy gondoljuk, hogy a Nádasdy-listát valószínűleg szintén 1531-ben állították össze. Mivel a második lista az „A kormányzó úr szervitorai” címet viseli, az mindenképpen arra az időszakra vonatkozik, amikor Gritti ezen tisztséget viselte, vagyis az 1530 és 1534 közötti időszakra.⁶

A Szapolyai-listában a familiárisok hat nagy csoportba vannak osztva, amelyek közül csak négyet láttak el címmel. A címekből megtudjuk, hogy a megfelelő csoportban az udvari huszárok (*aulici hwzarones*), a nehézfegyverzetűek vagy testőrök (*armigeri*)⁷, a Szászsebesben szolgálatot teljesített új huszárok és az új

¹ 1. számú melléklet.

² A szóban forgó irat következő bejegyzése bizonyítja ezt: *Dominus conservator habet solutionem a regia maiestatis ad equi 4*, de már Hunyadi Mátyás korában is ez volt a szokás. KUBINYI 1990, 67.

³ 2. számú melléklet.

⁴ BARABÁS 1888, 800–801.

⁵ BARTA 1971, 292.

⁶ BARTA 1971, 295, 316.

⁷ Az *armigeri* kifejezést még fegyverhordozóknak is lehet fordítani, de kevésbé tűnik valószínűnek, hogy a fegyverhordozók alá további 1-11 lovast rendeltek volna, az 1531-es

huszárok vannak felsorolva. A fentmaradó két csoport esetében már bonyolultabb a helyzet, ugyanis egy csoportot csupán „erdélyiek” címszó alatt soroltak fel, a másiknak azonban semmilyen címet nem adtak. Ez a két csoport abban is eltér a másik négytől, hogy az azokat alkotó személyek, egy kivételével, egy lóra sem kaptak fizetést. Az irat tehát tulajdonképpen három nagyobb csoportra vonatkozik, amely közül az elsőbe, a legnagyobbba a katonák: a különféle huszárok és a nehézfegyverzetű lovasok vagy testőrök tartoztak, a másodikba az erdélyiek, míg a harmadik, a semmilyen címmel el nem látott csoport vegyes összetételű volt.

Ebben a vegyes csoportban először a kancelláriai személyzet egy részét sorolják fel (azért gondoljuk, hogy csak egy részét, mivel a kancellária, több személyt kellett, hogy foglalkoztasson): Bekényi Benedek alkancellárt,⁸ a *conservator*-t⁹ és három titkárt: Bácsi Ferencet,¹⁰ Erasmus-t¹¹ és Kőrösi Miklóst. A titkárok közül csak Erasmus esetében írták a név mellé, hogy „titkár”, míg a másik két esetben csak a név első tagját, ezért csak valószínűsíthető, hogy Bácsi Ferencről és Kőrösi Miklósról van szó. Kőrösinek az azonosítása a nehezebb, mivel egyrészt az 1526 és 1527 között Szapolyai titkárjaként működő Kőrösi Miklósról azt feltételezték, hogy 1527 után talán elpártolt Szapolyaitól, vagy meghalt,¹² másrészt pedig a listán szereplő személy még lehetett Kőrösi Ferenc is, aki Szerémi alapján Szapolyai egyik

lista szerint ugyanis ez történt. A középkori Magyarországon még nem létezett testőrség, noha ezt a feladatot az udvari személyzet látta el (KUBINYI 1995, 321), Szapolyai alatt azonban már működött egy idegen zsoldostestőrség, amely lovas és gyalogos egységekből állott és amelynek vezetője Annibale Cartagine da Este di Padovano volt. SUNKÓ 1998, 111. Mivel a lajstromunkban a valószínűleg Annibale Cartagine testőrparancsnokkal azonos *Rex Ciprie* nem az *armigeri* csoportjában van feltüntetve, valószínűbbnek tartjuk, hogy az *armigeri* kifejezés a nehézfegyverzetűeket jelöli.

⁸ BARABÁS 1888, 799. Korábban, de már 1526 után személynekként működött. BARTA 1977, 636–637. Mohács előtti karrierjére lásd BÓNIS 1971, 365–366.

⁹ A *conservator* az oklevelek nyilvántartását, királyi könyvekbe való bevezetését végezte. HAJNIK 1879, 11–12. A Jagelló-korra lásd BÓNIS 1971, 315. 1536-ban sebesi Mór György volt a (kúriai?) levéltárőr. PÉCSI 1938, 20 old. 77 jegyzet, BARTA 1987, 368 old. 42. jegyzet.

¹⁰ Karrierjére: BARTA 1987, 206–207.; BARTA 1977, 367 old. 36 jegyzet.

¹¹ Erasmus titkár szerepel még egy 1526 és 1531 közti kiadásokat tartalmazó számadásban is, egy általa Lengyelországba küldött követnek kifizetett pénzüsszeg kapcsán. A számadásban az időpont azonban nincs pontosan meghatározva, így csak azt tudjuk, hogy a bejegyzés egy 1526 és 1531 közötti időpontra vonatkozik. D 1898, 173. Ilyen meglehetősen ritka neve volt például 1503-ban egy (valószínűleg kolozsvári) domonkos szerzetesnek, azt azonban nem tudjuk, hogy a két személy azonos volt-e vagy nem. JAKÓ 1990, nr. 3295.

¹² JAKÓ 1976, 56, 318. old. 101 jegyzet. Vö. BARTA 1987, 211–216. Karrierjére lásd még JAKÓ 1990, 45, 50. Kőrösi Miklós szerepel az előző jegyzetben említett számadásban is: egy 1526 és 1531 közötti, pontosan meg nem határozott időpontra vonatkozó bejegyzés szerint 100 forintot fizetett ki a királyi udvarnokainak és gyalogosainak. D 1898, 173.

belső embere lehetett és aki 1544 és 1546 között Szapolyai tanácsosa és főudvarmestere volt (ő néha Ferenc helyett András keresztnévvel is előfordul).¹³ A névsor nem tartalmazza tehát a kancellária személyzete közül a főkancellárt, Werbőczy Istvánt, és talán még egy-két titkárt, valamint a jegyzőket.¹⁴ Szentpáli András az 1537-ben dobokai főispáni tisztelet viselő személlyel lehet azonos,¹⁵ *dominus Chonthffwl* talán a Szeréminél az 1529 évi eseményeknél Csontfűlű György néven szereplő remete-baráttal azonos,¹⁶ *rex Ciprie* vélhetőleg az 1526-ban II. Lajos udvarában kamarásként működő, a forrásokban ciprusi Hannibálként is szereplő Annibale Cartagine da Este di Padovanora vonatkozott, aki később Szapolyai zsoldostestőrségének a vezetője volt.¹⁷ *Koppány*, akinek szervitorait említi a lista, bizonyosan az a Koppány Ferenc lehet, aki Buda 1530. évi ostrománál Nádasy Tamás familiárisa volt.¹⁸ *Stanislaus Zezencki, semi orator*-ról és *Bynkler*-ről ellenben semmit sem tudunk még kideríteni.¹⁹ Rajtuk kívül szerepel még a szerémi püspökként szereplő Brodarics István és a csak remete úrnak feltüntetett (*dominus heremita*) Fráter György. Ebbe a csoportba tartozott még két zenész: egy egyszerűen zenészként (*musicus*) feltüntetett személy és egy orgonás (*Orgonas*; ez utóbbi ellenben lehet személynév is).²⁰ Ők a házi muzsikuskokhoz tartozhattak. Az udvar-

¹³ SZERÉMI 1979, 284.; BARTA 1987, 200–201.; TRÓCSÁNYI 1980, 30, 106, 391.

¹⁴ Barta Gábor szerint Mohács után 4-5 titkár működött. BARTA 1977, 637. Az általa felsorolt titkárok közt nem szerepel egyetlen Erasmus keresztnévű személy sem. BARTA 1977, 637, 641–642. A Jagelló-kor végén még 8 titkár, Erdélyben a fejedelemség korában ellenben már általában csak 2-3 titkár működött. BÓNIS 1971, 310.; TRÓCSÁNYI 1980, 184, 186. A kancellária személyzetéből a listán hiányoznak még a jegyzők, akik a Jagelló-korban a kis kancellárián 8-10-en voltak. SZILÁGYI 1930, 93–98. 1559-1571 között már 12-16 írnok dolgozott Erdélyben a kancellárián. TRÓCSÁNYI 1980, 198. A Mohács utáni évekből Szapolyai udvarából Barta Gábor csak kettőnek a nevét ismerte. BARTA 1977, 637.

¹⁵ JAKÓ 1990, 4592. Szentpáli már Buda 1530 végi ostrománál is Szapolyai oldalán állt és kitüntette magát a védelemben, valamikor 1526 és 1531 között pedig Szapolyai küldöttje volt. BARABÁS 1888, 799. D 1898, 175.

¹⁶ SZERÉMI 1979, 231.

¹⁷ FÓGEL 1917, 17, 51. old. 12 jegyzet, 105–106.; SUNKÓ 1998, 111.

¹⁸ BARABÁS 1888, 800. Kevésbé valószínű, hogy arról a Koppány Gergelyről van szó, aki 1516-ban a királyi udvarban udvarnok volt FÓGEL 1917, 58 és uo. 12. jegyzet. Egy azonos nevű személy Gyulafehérváron 1525-ben éneklőkanonok, 1526-ban és 1530-ban kanonok, 1536-ban örkanonok volt. JAKÓ 1990, nr. 4121, 4162, 4286, 4559. Kérdéses, hogy az udvarnok és a kanonok ugyanaz a személy volt-e.

¹⁹ *Stanislaus Zezencki* talán azonos a 6. jegyzetben említett számadásban szereplő *Jazincky magistro rotarum*-al, aki egyszer valamikor 1526 és 1531 között 200 forintot kapott, máskor pedig Lugos környékére küldték, amiért szintén 200 forintot vett fel, a neki kiutalt összegek alapján tehát eléggé fontos személy lehetett.

²⁰ A Szapolyai udvarában működő orgonásra és muzsikusra, ezeket az adatokat is felhasználva: KIRÁLY 1991, 287. Ezúton is meg szeretném köszönni Sunkó Attilának, hogy fi-

hoz tartozó zenészek ugyanis három csoportra oszthatók: a tábori muzsikusra, akik lovukkal és szerükkel is szolgáltak, az udvari seregekkel vonultak hadba és néha más familiárisi szolgálatokat is végeztek, a házi muzsikusra, akik főként asztali, illetve tánczenét játszottak és végül az egyházi zenét játszókra.²¹ A listában utánuk az asztronómus (*astronomus*),²² a tűzmester (vagy tűzmesterek, mivel a szövegben alkalmazott rövidítést fel lehet oldani *bombardarius*-nak és *bombardarii*-nak is), a királyi konyha és istálló vannak felsorolva,²³ végül a szolgálók (*servi*)²⁴ a sebesültek (*accidenti*)²⁵ és a hadigépek, minden bizonnyal az ágyúk kezelői (*ingenia cum attinentia*) zárják a sort. Az utolsóelőtti helyen a kormányzó familiárisainak a konyhája szerepel (*Coquina familiarorum domini gubernatoris*). Mivel a tanulmány elején említett kormányzóra vonatkozó adat is tulajdonképpen Nádasdyra vonatkozik, véleményünk szerint ez a bejegyzés is a kormányzóhelyettes Nádasdy familiárisainak a konyhájára vonatkozik. A külön konyhát a familiárisok nagy száma indokolhatta (227-en voltak).

A lista, címével ellentétben, valószínűleg nem tartalmazza Szapolyai összes familiárisait, vagyis az aulicusokat,²⁶ mivel nem említi azoknak több csoportját. Az aulicusokat ugyanis a Jagelló-korban, 1525-ben többféle kritérium szerint lehetett osztályozni. A palotásokat osztályozni lehet egyrészt a hierarchia tekintetében: a legalacsonyabb szinten voltak az apródok, a középső szinten az udvari ifjak, míg a hierarchia csúcsán az udvari familiárisok. Másrészt, a tevékenység szempontjából a palotások lehettek kamarások, asztalnokok vagy udvari huszárok.²⁷ Ebben a tekintetben pedig hat év alatt a helyzet nem változhatott sokat.²⁸ A névsorból hiányoznak tehát a kamarások és az asztalnokok (kevésbé tűnik ugyanis

gyelmemet felhívta erre a tanulmányra. A *musicus* nem teljesen biztos olvasat, lehet *musicis* is, mint ahogy Király Péter is olvasta.

²¹ KOLTAI 2001, 31–32. A házi és egyházi muzsikusra még lásd RAJECZKY 1988, 94–141.; FÓGEL 1913, 74, 99–101.; FÓGEL 1917, 86–88.; ZOLNAY 1972, 169–270. Szapolyai János udvarának zenei életére: KIRÁLY 1991, 284–288, 386–391.

²² A Jagelló-kori udvari asztronómusra lásd FÓGEL 1913, 95–96.; FÓGEL 1917, 81.

²³ A Jagelló-kori konyháról és istállóról lásd FÓGEL 1913, 135–139, 146–151.; FÓGEL 1917, 124–129, 135–139.; KUBINYI 1995, 323–326. A 17. századra: KOLTAI 2001, 35–37.

²⁴ A *servi* szó feloldásában azonban nem vagyunk biztosak.

²⁵ 1531-ben Zilahi István, borbély- és sebész-mester a „közelmúltban” lezajlott hadjáratok sebesültjeinek az ápolásával tűnt ki. BARTA 1987, 201–202.

²⁶ Az aulicusok (középkori magyar néven a palotások) a király támaszainak számítottak, akik igazgatási, katonai és jogi jellegű munkát is végeztek. Ők rendelkeztek a legnagyobb befolyással a bárók és az országos hivatalok vezetői után és nekik volt a legnagyobb esélyük, lehetőségük a társadalmi felemelkedésre. KUBINYI 1995, 322–323.; FÓGEL 1913, 48–64.; FÓGEL 1917, 59–72.

²⁷ KUBINYI 1995, 319–320.

²⁸ Az 1526 és 1531 közti periódusra vonatkozó számadásban például szerepel egy *iuvenus regie maiestatis* és egy *cubicularius regie maiestatis*. D 1898, 173–175.

valószínűnek, hogy az összes palotást udvari huszárokká minősítették volna át és ezért a kamarások és az asztalnokok is szerepelnének, csak a huszárok elnevezés alatt). 1525 első felében név szerint 73 kamarást, 18 asztalnokot és 44 udvari huszárt (összesen 135 személyt) ismerünk, másrészt 24 apródot, 48 udvari ifjút és 10 udvari familiárist (összesen 82 személyt). Egyszerű aulicusnak vagy curialistanak további 34 személyt neveznek meg a források, összesen tehát kereken 251 tágan vett palotással számolhatunk, akik közül 35-en, többségükben udvari huszárok, a végvárakban szolgáltak. Ezek a számok, az apródokra vonatkozó kivételével, többnyire a minimumot jelentik, ugyanis ennyi személyre maradt fent adat, de például a csak aulicusnak vagy curialisnak nevezettek között is voltak huszárok.²⁹ Az 1531-es listán nem szerepelnek, ellenben az udvar személyzetéhez tartoztak még a királyi kápolna tagjai³⁰ és a többnyire alacsonyabb társadalmi rétegekhez tartozó tulajdonképpeni személyzet, valamint az udvar elvi irányítói, az udvari méltóságok: az ajtónálló-, asztalnok-, pohárnok-, lovász- és kamarásmester (az asztalnokmester egyben udvarmester is volt), akik az „igazi bárók” közé tartoztak, ellenben nem bizonyos, hogy mindig az udvarban tartózkodtak: az asztalnok- és a lovászmesteri tiszttel járó teendőket például egy alsztalnokmester, illetve egy allovász-, egy istálló- és egy szállásmester látta el. Az udvarmester és a kamarásmester ellenben az udvarban tartózkodott.³¹ A Szapolyai-féle listán is csak egy méltóságviselő van jelen, Mikolás lovászmester, akit Szerémi is Miklós lovászmesterként említ,³² de elképzelhető, hogy a valóságban ő is csak annak a helyettese, vagyis a néha ugyancsak *magister agazonum*-nak nevezett allovászmester volt. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a névsor készítője, a vegyes csoportot és az erdélyieket leszámítva, a tevékenység alapján osztályozta a familiárisokat, de csak az udvari katonaságot, vagyis a királyi bandériumot írta össze, őket azonban vélhetőleg mind összeírta (a cím legalábbis ezt sugallja).

Az udvari katonaságra vonatkozó részekben összesen 112 személyt soroltak fel név szerint, akikhez 943 lovas tartozott. A palotásokból és azok csatlósáiból álló királyi bandérium ellenben a 1498: 21. tc. szerint 1000 lovasból kellett álljon.³³ A hiányzó 57 személy megsérülhetett a harcokban és emiatt vélhetőleg a sebesültek csoportjában kell őket keresnünk, vagy egy részük el is eshetett. Az „új huszárok” vélhetően az elesettek és/vagy sebesültek pótlására újonnan felvett katonák voltak. A lajstromban a név szerint is felsoroltak a királyi bandérium tisztjeinek tekinthetők.³⁴

²⁹ D 1898, 173–175.

³⁰ Szapolyai káplánjaira: KIRÁLY 1991, 285–287.

³¹ Mindezekre: FÖGEL 1913, 59–61, 72–75.; FÖGEL 1917, 48–51, 63–65.; KUBINYI 1995, 313, 316–319, 323–326.

³² SZERÉMI 1979, 265.

³³ Szapolyai udvari hadszervezetével, Jagelló-kori eredetével és a fejedelemségkori hadszervezetre gyakorolt hatásával Sunkó Attila készülő PhD dolgozatában foglalkozik. Vö. SUNKÓ 1998, 111. old. 71 jegyz.

³⁴ Vö. KUBINYI 1990, 67.

Legtöbben 1-12 lóra kaptak salláriumot, a pontos megoszlás a következő:

	50	25	24	16	12	10	8	7	6	5	4	3	2	1	0	Össz.
Egy tiszthez tartozó lovasok száma																
Tisztek száma	3	1	1	3	9	8	12	2	21	15	20	13	25	32	2	112
Összes lovas	150	25	24	48	108	80	96	14	126	75	80	39	50	32	0	947

Észrevehető, hogy eléggé kevés esetben adtak páratlan számú katonára pénzt, összesen 12 esetben (11%; azokat az eseteket, amikor csak egy lóra utaltak át pénzt, nem számítottam ide). Ez a jelenség általában a kisebb csapatoknál figyelhető meg, ahol legtöbb 3-7 katonára kaptak pénzt.

A különböző csoportokhoz tartozó név szerint is említett tisztek és a hozzájuk tartozó lovasok számát az alábbi táblázat mutatja be:³⁶

Csoport	Személyek száma	Lovasok száma	Személy/lovas hányados
	47	524	11,15
Udvari huszárok, Nádasdy katonái nélkül			
<i>Udvari huszárok, Nádasdyé</i>	55	231	4,20
Udvari huszárok összesen	102	755	7,40
Nehézfegyverzetűek vagy testőrök	41	126	3,07
<i>Szászsebesi új huszárok</i>	9	34	3,78
<i>Új huszárok</i>	13	32	2,46
Új huszárok összesen	22	66	3,00
<i>Összesen, Nádasdy katonái nélkül</i>	110	716	6,51
Összesen	165	947	5,70

A legtöbb lovasra: 227, illetve a Nádasdy-lista szerint 231 katonára Nádasdy Tamás kapott pénzt, ami az összes lovasnak mintegy egynegyedét jelentette és amivel messze kimagaslott a többiek közül (a következő tisztek már csak 50 lovas fölött

³⁵ Ehhez a számításhoz a Szapolyai-listán található 227-es csapatlétszám helyett a Nádasdy-lista adatait használtuk fel.

³⁶ Ehhez a táblázathoz is a Szapolyai-listán található 227-es csapatlétszám helyett a Nádasdy-lista adatait használtuk fel.

rendelkeztek).³⁷ Ez a tény avval magyarázható meg, hogy a szóban forgó évben Nádasdy Gritti helyettese volt.³⁸ Ez a csapat nemcsak abban különbözött a többitől, hogy létszáma jóval nagyobb volt, hanem szervezet szempontjából is: egyrészt a benne megfigyelhető hierarchia tagoltabb, háromszintű volt (tiszt: Nádasdy, altisztek: a listában név szerint felsorolt személyek, katonák: a listában csak létszámukkal feltüntetett személyek), másrészt külön konyha szolgálta ki a katonákat.

Átlagban az udvari huszárok kapták a legtöbb lovasra pénzt (kerekítve 7-re), a nehézfegyverzetűek vagy testőrök és az új huszárok jóval kevesebb katonára (3-ra) vettek fel salláriumot. Az a tény, hogy az újonnan elszegődöttekre kevesebb katonát bízta, talán avval magyarázható meg, hogy újjak lévén, ki kellett “próbálni” őket. Átlagban egy királyi bandériumhoz tartozó tisztnek 5,7 lovasra fizetett a kincstár, vagyis egy tiszthez további 3-4 személy tartozott.

A katonák között találunk a hadviselés mellett egyéb feladatokat is ellátó személyeket is. A nehézfegyverzetűeknél vagy testőröknél 8 lóval szolgáló *Zaloothy*, amennyiben azonos *Zolothy* Mihállyal, 1530 végén sáfár volt.³⁹ A kuncsár az udvari huszárok közé tartozott, a nehézfegyverzetűek vagy testőrök között szerepelnek a dobosok és a trombitások (*timpaniste, tubucine*).⁴⁰ Az utóbbiak esetében a jegyzék készítője nem tüntette fel, pontosan hányan voltak, csak azt, hogy 16 lovas tartozott hozzájuk. Mivel Gritti familiárisainak a listája szerint a 3 trombitás és az egy dobos mindegyike csak a saját személyére kapott fizetést, valószínű, hogy Szapolyai seregében is hasonló lehetett a helyzet, így ott összesen 16 dobos és trombitás szolgálhatott.⁴¹ Grittinek még egy kovács is szolgált, 2 lóval. Jellemző, hogy Gritti emberei közül a zenészek és a kovács is a lista végén vannak felsorolva (utánuk csupán csak még egy személy következett), ők tehát a katonai hierarchia alján foglaltak helyet. Ezt jelzi az a tény is, hogy egyrészt a zenészeknek a jelek szerint nem volt/voltak alárendelve más lovas/lovasok, a kovács is csak egy lovasnak parancsolt, másrészt az is, hogy még a nevük sem volt annyira fontos, hogy lejegyezzék.⁴²

³⁷ Ennek ellenére a lajstromon nincsen annak semmi nyoma, hogy Nádasdy a huszárok között valamilyen magasabb tisztséget viselt volna, noha a Mátyás- és Jagelló-korhoz hasonlóan, valószínűleg 1531-ben is létezett a királyi bandériumnak parancsnoka (*capitaneus aulicorum nostrorum*). TÓTH 1912, 19.; FÓGEL 1913, 67–68.

³⁸ BARTA 1971, 292.

³⁹ BARABÁS 1888, 799.

⁴⁰ A Szapolyai udvarában működő trombitásokra és dobosokra, ezeket az adatokat is felhasználva: KIRÁLY 1991, 284–285. Király Péter szerint azonban elképzelhető, hogy Szapolyai trombitásai között voltak, akik asztali zenét is játszottak és akik az igényesebb clarino játékhoz is értettek. KIRÁLY 1991, 285.

⁴¹ Amennyiben a dobosok és a trombitások aránya is megegyezett a két seregben, akkor Szapolyainál 12 trombitás és 4 dobos működött.

⁴² A Szapolyai-féle lajstromban a zenészek csak azért szerepelnek a nehézfegyverzetűek élén, mivel a 16 zenészt összesítve jegyezték le és így a legtöbb lóra kaptak pénzt, a listának azon a részén pedig a lovak csökkenő sorrendjében jegyezték le a familiárisokat. A

A familiárisok etnikai összetételére a nevek alapján próbáltunk következtetni. Noha az így kapott eredményekben nem lehetünk teljesen biztosak, de egyrészt véleményünk szerint az így nyert eredmények a valós helyzettől nem térhetnek el lényegesen, másrészt pontosabb és részletesebb eredmény csak minden egyes személy életútjának egyenkénti megvizsgálása után várható. Ezek alapján egy román, 2 német és 20 szláv hangzású nevet találtunk (a szláv nevek viselői elvileg bármely szláv etnikumhoz tartozhattak, de a legnagyobb valószínűséggel szerbek, horvátok és lengyelek lehettek). A nem magyarok aránya tehát 21% volt, de ezek a nem magyar nevű személyek származhattak Magyarországról is. Összehasonlításképpen a Jagelló-korban, nem számítva a huszárokat, a palotásoknak legfeljebb a fele származott Magyarországról, igaz ugyan, akkor a királyok lengyel származásúak és egyben cseh királyok is voltak.⁴³

Az 1531-es lajstromban felsorolt katonákat összevettem a II. Lajos udvarában szolgált személyekkel. Csupán két esetben találtam teljes névegyezést, kérdéses, hogy az egytagú név, illetve a bizonyosan gyakori név ugyanazt a személyt fedie-e: egy Bartus nevezetű személy II. Lajos idején asztalnok volt, Szapolyai alatt pedig a nehézlovasságnál vagy testőrségnél szolgált, Nagy Mihály pedig 1516-ban udvarnok volt, 1531-ben pedig szintén a nehézlovasságnál vagy testőrségnél szolgált.⁴⁴ Nyolc személy esetében csak feltételezhető a személyazonosság, mivel ezek az 1531-es listán csak nevük első tagjával szerepelnek. Ezek a személyek II. Lajos alatt a következő beosztásban működtek: Bárdy István 1523-ban udvarnok, Marsoczk József 1525-ben Majláth István sáfár szervitora, Polyák Ferenc 1526-ban apród, Polyák Lőrinc 1525-ben trombitás, Polyák János 1525-ben Majláth István sáfár szervitora, Somlyay Mihály 1525-ben udvarnok, Somlyay Miklós 1526-ban apród, Jeroczky Gáspár 1525-ben udvarnok, Cirják Ferenc 1525-ben apród, Szalóky György 1520-ben királyi familiáris. Hárman voltak tehát udvarnokok, illetve apródok, ketten Majláth István sáfár szervitorai és egy-egy familiáris, illetve trombitás volt. Közülük Bárdy, Somlyay és Szalóky 1531-ben huszár volt, a többi nehézfégyverzetű katona vagy testőr.⁴⁵ Hat esetben, amikor csak a nevek első tagja azonos, a keresztnév azonban különbözik, csupán a rokonsági kötelek feltételezhető a Szapolyai és II. Lajos udvarában szolgált személyek között. A valószínűsíthető rokonok a következők: Pető László 1525-ben apród, Pál 1531-ben nehézlovas vagy testőr, Was Péter 1525-ben apród, Márton 1520-ban udvarnok, László 1531-ben nehézlovas, Dévai János 1519-ben jegyző, Péter 1531-ben Szászsebesen huszár, Kenderesi Ferenc 1525-en apród, Dénes 1531-ben huszár, Körösi János 1519-ben udvarnok, Miklós 1531-ben titkár, Tatár Gergely 1523-ban udvar-

Gritti-féle lajstromban, amelyben szintén csökkenő sorrendet alkalmaztak, ezt a sorrendet is felborították, hogy a zenészek a végére kerüljenek.

⁴³ KUBINYI 1995, 321.

⁴⁴ FÓGEL 1913, 54, 58.

⁴⁵ FÓGEL 1913, 59.; ENGEL 1809, 197.; FÓGEL 1913, 63, 88.; ENGEL 1809, 202.; FÓGEL 1913, 62, 63, 59, 62, 57.

nok, 1531-ben Szászsebesen huszár, Kemény István 1525-ben huszár, János 1520-ban udvarnok, 1531-ben Péter huszár.⁴⁶

Ezen adatok alapján összesen 16 katonáról feltételezhető személyazonosság vagy rokoni kapcsolat Szapolyai udvari katonái és II. Lajos udvarában szolgáltak között. Ennél pontosabb képet akkor nyerhetnénk, ha jobban ismernénk II. Lajos udvari, és nemcsak udvari katonáit.⁴⁷ További teendő lenne a Szapolyai-listán szereplő személyek 1531 utáni életútjának a követése, ehhez azonban nélkülözhetetlen lenne egy Szapolyai-kori archontológia, illetve prozopográfia. Ehhez a reménybeli archontológiához, illetve prozopográfiához szeretne segítségül szolgálni a jelenlegi forrásközlés is.

⁴⁶ FÓGEL 1913, 63, 59, 45, 62, 31, 41, 58, 59, 62.

⁴⁷ Például Szalai János 1525-ben a váradszentpéteri naszádosok egy kapitányának a szervitora volt, (FRAKNÓI 1887, 51.) Szapolyai alatt egy ilyen nevű katona 4 lóval szolgált a nehézlovasságnál. Ez a név azonban nem elég ritka ahhoz, hogy a két személy azonosságát bizonyosnak vehessük.

MELLÉKLETEK⁴⁸

1. 1531. Szapolyai János magyar király familiárisainak a lajstroma.

Eredeti, papír, Magyar Országos Levéltár, E 185, Nádasdy család levéltára, fasc. 40. Nádasdy Tamás budai várnagy, kincstartó iratai 1528-1532, fol. 39-44.

[39r] 1531. *Nomina familiarorum regie maiestatis*

[40r] *Aulici hwzarones*

Dominus Nadasdy	equi 227
Zalooky	equi 50
Zthoyan et Prybeek	equi 100
Petrowyth	equi 12
Sebastianus Dezpoth	equi 12
Somlyay	equi 12
Zaphya	equi 8
Petrus Bosyth	equi 6
Ladislau Olaah	equi 6
Halmosssy	equi 4
Kerezthes	equi 3
Bardy	equi 4
Ladislau Bekes	equi 4
	equi 24
	equi 5
	equi 8
	equi 10
	equi 16
	equi 8
	equi 5
	equi 10
	equi 6
	equi 2
	equi 4
	equi 25
	equi 6
	equi 6

Zendycz

⁴⁸ A szövegek átírásában Tringli István által javasoltakat követtük, annyi eltéréssel, hogy a szövegkritikai jegyzeteket arab számokkal jelöltük. TRINGLI 2000, nr. 1. 7–40. A szöveget dr. Szende Katalin tanárnővel olvastuk össze, akinek ezúton is ki szeretnénk fejteni köszönetünket.

Dionisius Kenderessy		equi 3
Fekethe Janos		equi 8
Paulus Pethew		equi 4
Claviger		equi 3
Nicolaus Kezy		equi 12
[41r] Pazthohy		equi 12
Genchy		equi 10
Petrus Zekel		equi 10
Markowyth		equi 7
Farkas Bozyth		equi 8
	Lazar Bosyth	equi 6
Petrus Kemen		equi 16
	Blasius Boythory	equi 8
Andreas ⁶ Byzerey		equi 8
	Homonnay	equi 10
Osualdus Tharnok		equi 3
Karaman		equi 4
Kasfono		equi 16
Gaspar Morgay		equi 8
Bernardus Chako ⁴⁹		equi 12
[41v] <i>Armigeri</i>		
Thubicines et timpaniste		equi 16
Bathory		equi 8
Babay		equi 6
Naghmyhaly		equi 6
Zerdahelj Paal		equi 6
Jeroczky		equi 4
Sandor		equi 4
Sybrydoczky		equi 6
Lobomerczky		equi 4
Meznanczky		equi 4
Lehoczky		
Marssoczky		equi 4
Pomorczyk		equi 4
Ciryak		
Rwdnyay		equi 6
[42r] Andreas ⁶ Zerdahely		equi 2
Egresdy		equi 2

⁴⁹ A lap alján közepén, ugyanaz a kéz római számokkal: *Equi 751*, a lap alján a jobb sarokban, egy más kéz arab számokkal: *Equi 751*.

Barthus	equi 4
Poyaak	equi 6
Barla	equi 2
Buryan	equi 2
Pelka	equi 8
Johannes Zalay	equi 2
Johannes Kavassy	equi 6
Agosthon	equi 2
Sthemberk ⁵⁰	equi 12
[42v] Reverendissimus dominus Sirmiensis	
Dominus Rex Ciprie	
Dominus heremita	
Dominus Bekeny	
Dominus Baachy	
Dominus conservator habet solutionem a regia maiestatis ad	equi 4 ⁵¹
Dominus Chonthfwl	
Erasmus secretarius	
Astronomus	
Wechey	
Keressy	
Bombardarius ⁵²	
Musicus ⁵³	
Orgonas	
Bynkler	
Zenthpaly Andras	
Servitores Koppány	
Stanislaus Zezenczky semi orator	
[43r] Coquina regie maiestatis	
Stabulum regie maiestatis	
Servi ⁵⁴	
Accidenti	
Coquina familiarorum domini gubernatoris	
Ingenia cum attinentiis	

*Nomina hwzaronum novorum qui fuerunt in \Zazsebes/*⁵⁵

⁵⁰ A lap alján középen, ugyanaz a kéz római számokkal: *Equi 126*. A lap alján a jobb sarkban, egy más kéz arab számokkal: *Equi 126*.

⁵¹ A *habet solutionem*-al kezdődően a 2. számú melléklet írójának későbbi, de megközelítőleg egykorú hozzátoldása.

⁵² Lehet *Bombardarii* is, mivel csak *bombardar* van kirva, rövidítésjellel.

⁵³ Nem teljesen biztos olvasat, lehet *musicis* is. Vö. 14. jegyzet.

⁵⁴ Bizonytalan feloldás.

Petrus Dewaj	equi 7
Stephanus Horwath	equi 5
Gregorius Zykzay ⁵⁶	equi 5
Georgius Themeswary	equi 4
Johannes Sebessy	equi 4
Mathias Agh	equi 3
Anthonius Zewryny	equi 2
Petrus Horwath	equi 2
Paulus Thathar ⁵⁷	equi 2

[43v] *Transsilvaniensis*

Spectabilis et magnifici domini wayvode
 Dominus Balassa
 Dominus Kwn
 Dominus Farna
 Dominus Bethlen
 Dominus Jaczky
 Thomory Myklos
 Domini Gywlay
 Domini Banffy

Nomina novorum hwzaronum

Emericus Porkolaab	equi 12
Valentinus Warady	equi 2
Nicolaus Werebely	equi 3
Stephanus Olaah	equi 2
[44r] Benedictus Nagh	equi 2
Thomas Zalay	equi 2
Martinus Lwgassy	equi 2
Balthasar Almassy	equus 1
Emericus Tholnay	equus 1
Stephanus Zamoskezy	equus 1
Ambrosius Pesthiensis	equus 1
Petrus Zylzeghy	equus 1
Michael Pap ⁵⁸	equi 2

⁵⁵ A sor fölé írva, más egykorú kézzel. Eredetileg *Wyngarth* állt, de kihúzták.

⁵⁶ A lap szélén ugyanaz a kéz által: *Isti prestiterunt iuramentum*.

⁵⁷ A lap alján közepén, ugyanaz a kéz római számokkal: *Equi 34*.

2. 1531 körül. *Nádasdy Tamás szervitorainak a lajstroma.*

Eredeti, papír, Magyar Országos Levéltár, E 185, Nádasdy család levéltára, fasc. 40. Nádasdy Tamás budai várnagy, kincstartó iratai 1528-1532, fol. 45–46.

[45r] *Servitores domini gubernatoris*

Emericus Gaway	equi 12
Paulus Zekel	equi 10
Emericus Fyzy	equi 10
Michael Horwath	equi 10
Praschoczy	equi 8
Tharnoczy	equi 8
Petrus Fekethe	equi 6
Wechey	equi 6
Johannes Wgrynoyth	equi 6
Mathias Babazenpethery	equi 6
Adam deak	equi 6
Farnassy	equi 6
Sybryk	equi 6
Berendy ⁵⁹	equi 6
[45v] Franciscus Bachy	equi 5
Franciscus Zentywany	equi 5
Johannes Balog	equi 5
Johannes Balaythy	equi 5
Andreas Zakal	equi 5
Lazar deak	equi 5
Franciscus Fyzy	equi 5
Bartholomeus Barbel	equi 5
Valentinus Bachmegey	equi 5
Johannes Zylagy	equi 5
Benedictus Korody	equi 5
Johannes Komornyk	equi 4 ⁶⁰
Sennyey	equi 4
Lucas Kewesdy	equi 4
Matthias Nagh ⁶¹	equi 4
[46r] Johannes Saarffy	equi 4
Gaspar Rwmy	equi 3

⁵⁸ A lap alján közepén, ugyanaz a kéz római számokkal: *Equi 32.*

⁵⁹ Alatta arab számjegyekkel, más kéztől *106.*

⁶⁰ Eredetileg 5 volt írva, de ugyanaz a kéz kihúzta és melléje 4-et írt.

⁶¹ Alatta arab számjegyekkel, más kéztől *71.*

Petrus Domonyay	equi 3
Michael Nagh	equi 3
Martinus Posgay	equi 3
Gabriel Rayky	equi 3
Thomas Erdely	equi 3
Paulus Zakach	equi 3
Stephanus Elbey	equi 2
Jeronimus Polonus	equi 2
Georgius Zkoblyth	equi 2
Farkas Ilosway	equi 2
Johannes Sarap	equi 2
Michael Balog ⁶²	equi 2
[46v] Stephanus Gywlay	equi 2
Fanciscus Myndzenty	equus 1
Johannes Zenthfalway	equus 1
Georgius Bezeredy	equus 1
Gaspar Zekel	equus 1
Fanciscus Nanay	equus 1
Johannes Zekzardy	equus 1
Gregorius Thassy	equus 1
Tibicines tres	equi 3
Timpanista	equus 1
Thomas Faber	equi 2
Georgius Pernezyth ⁶³	equi 2
Summa equi 231	

⁶² A jobb alsó sarokban arab számjegyekkel, más kéztől 37.

⁶³ Alatta arab számjegyekkel, más kéztől 17.

BIBLIOGRÁFIA

BARABÁS 1888

BARABÁS Samu: Két adat Buda 1531-iki(!) ostromához. *Történelmi Tár* 1888, 800–801.

BARTA 1971

BARTA Gábor: Ludovicus Gritti magyar kormányzósága (1531-1534). *Történelmi Szemle* 14 3–4. sz. 289–317. (1971)

BARTA 1977

BARTA Gábor: Konszolidációs kísérlet Magyarországon a mohácsi csata-vesztés után. *Századok* 111 635–678. (1977) 4. sz. 636–637.

BARTA 1987

BARTA Gábor: Humanisták I. János udvarában. In: *Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk., az előszót írta R. VÁRKONYI Ágnes. A szerk. munkatársa SZÉKELY Júlia. Budapest, 1987. 158–166.

BÓNIS 1971

BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1971.

D 1898

D–Gy.: Pöstyéni Gergelynek, Szapolyay János király 1526-1532. kiadásáról vezetett jegyzéke. *Történelmi Tár* 1898.

ENGEL 1809

ENGEL, Johann Christian von: *Monumenta Ungrica*. Wien, 1809.

FÓGEL 1913

FÓGEL József: *II. Ulászló udvartartása (1490-1516)*. Budapest, 1913.

FÓGEL 1917

FÓGEL József: *II. Lajos udvartartása 1516-1526*. Budapest, 1917.

FRAKNÓI 1887

FRAKNÓI Vilmos: *II. Lajos király számadáskönyve. 1525. január-június 16*. Magyar Történelmi Tár 22 1887.

HAJNIK 1879

HAJNIK Imre: *A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok alatt*. Budapest, 1879.

JAKÓ 1976

JAKÓ Zsigmond: *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*. Bukarest, 1976.

JAKÓ 1990

A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556). I-II. Közzéteszi: JAKÓ Zsigmond. Budapest, 1990.

KIRÁLY 1991

KIRÁLY Péter: *A zene János király udvarában*. Magyar Zene 32 1991.

KOLTAI 2001

KOLTAI András: Udvar és rendtartás a 17. századi Magyarországon. In: *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617-1708*. Budapest, 2001, (Milleneumi Magyar Történelem. Források). Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta és az előszót írta KOLTAI András.

KUBINYI 1990

KUBINYI András: A Mátyás-kori államszervezet. In: *Hunyadi Mátyás. Em-lékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk.: RÁZSÓ Gyula. Budapest, 1990. 53–149.

KUBINYI 1995

KUBINYI András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: *Kelet és Nyugat közt. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szerkesztette KOSZTA László. Szeged, 1995. 309–335.

PÉCSI 1938

PÉCSI Anna: *Az erdélyi fejedelmi kancellária kialakulása és okleveles gyakorlata 1571-ig*. Budapest, 1938.

RAJECZKY 1988

Magyarország zenetörténete. I. Szerk. RAJECZKY Benjamin. Budapest, 1988.

SUNKÓ 1998

SUNKÓ Attila: *Az erdélyi fejedelmek udvari hadai a 16. században*. Levéltári Közlemények 69 (1998) 1–2. sz. 99–131.

SZERÉMI 1979

SZERÉMI György: *Magyarország romlásáról*. ERDÉLYI László fordítását átdolgozta JUHÁSZ László. A bevezetést és a szövegmagyarázatokat írta SZÉKELY György. Budapest, 1979.

SZILÁGYI 1930

SZILÁGYI Lóránd: *A magyar királyi kancellária szerepe az államkormányzatban*. Budapest, 1930.

TÓTH 1912

TÓTH Zoltán: *Mátyás hadügyi politikája*. Budapest, 1912.

TRINGLI 2000

TRINGLI István: Középkori oklevelek kiadásának problémái. Fons 7 (2000) nr. 1.

TRÓCSÁNYI 1980

TRÓCSÁNYI Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540-1690*. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. III: Hatóság- és hivataltörténet. 6.) Budapest, 1980.

ZOLNAY 1972

ZOLNAY László: *A magyar muzsika régi századaiból*. Budapest, 1972.

A LIST ABOUT JÁNOS SZAPOLYAI'S SERVITORS FROM 1531

ZSOLT SIMON

This paper is about two documents called „The King Majesty’s servitors” from 1531 and another one without date called „The governor ’s servitors” This later one proved to be a list about Tamás Nádasdy’s cavalries. We can get to know the names of the servitors, their classification and the aspects of the arrangement. But this list doesn’t contain all the servitors of Szapolyai, like his courtiers or the members of the royal chapel and the servants. There are six large group in the list, but just four have names. These are the members of the courtly cavalrymen, the members of the Guard, the new hussars and the new hussars at Szászsebes. The two remained groups can be the Transilvanians and a mixed group (with the staff of the royal kitchen, stables and the chancellery, ecclesiastic persons, musicians and an astronomer). Among these servitors there were 21% with foreign origin. Comparing with the court of Lajos II., there are 16 soldiers who are same in the two court or are relatives. The list is published in the appendix.